

Mgr Diana Dajnowicz

Uniwersytet w Białymstoku

**PORWANIA RODZICIELSKIE
JAKO WSPÓLCZESNE
ZAGROŻENIE SPOŁECZNE.
STAN BADAŃ I POTRZEBY BADAWCZE**

Streszczenie

Artykuł traktuje o zjawisku porwania rodzicielskiego, które jest jednym z kilku znanych form i rodzajów przestępstwa uprowadzenia lub zatrzymania małoletniego z art. 211 kodeksu karnego. W opracowaniu przedstawiono argumenty kwalifikujące przedmiotowe zjawisko jako współczesne zagrożenie społeczne, które godzi przede wszystkim w niezwykle delikatną sferę rodzinną. Wskazano także dotychczasowe osiągnięcia badawcze w przedmiocie problematyki uprowadzeń rodzicielskich. Opis dotąd ukształtowanego stanu badań stał się przyczynkiem do rozważań nad tym jakie potrzeby badawcze nie zostały do tej pory zaspokojone. Szczególną uwagę zwrócono na perspektywy badawcze szeroko pojmowanego zjawiska porwań rodzicielskich.

Słowa kluczowe: dziecko, rodzice, porwanie rodzicielskie, prawo karne, kryminologia, badania naukowe.

**PARENTAL KIDNAPPING AS CONTEMPORARY SOCIAL THREAT.
THE STATE OF RESEARCH AND RESEARCH NEEDS**

Abstract

This article presents the phenomenon of parental kidnapping, which is one of the types of crimes of abduction or detention of a minor with Art. 211 of the Criminal Code. The study presents arguments for the fact that parental kidnapping are the contemporary threat to society, which threatens the security sphere and family. Then research

achievements have been indicated so far incurred on the issue of parental abduction. A description of the currently existing state of research has stimulated discussion over what research needs have not been met so far. Particular attention was devoted to the presentation of the development of this research needs and research perspectives that relate to widely understood phenomena of parental kidnapping.

Keywords: child, parents, parental kidnapping, criminal law, criminology, research.

Geneza problematyki porwań rodzicielskich

W latach 70. i 80. XX wieku kryminolodzy zaczęli intensywniej zajmować się problematyką ofiary przestępstwa, odchodząc stopniowo od poświęcania pełni swojej uwagi osobie sprawcy. Z kolei w ostatnich latach dostrzec można tendencję do częstszego podkreślania szczególnego statusu dziecka, które stało się ofiarą przestępstwa. Zaobserwować można również większą śmiałość, zwłaszcza na łamach środków masowego przekazu, w poruszaniu zagadnień dotyczących dziecka, w kontekście takich przestępstw jak pedofilia, molestowanie i przemoc w rodzinie. W doniesieniach medialnych jest także zauważalny stopniowy wzrost liczby wiadomości poświęconych tematyce porwań rodzicielskich, które nie dość, że naruszają dobro w postaci życia rodzinnego, to także w sposób bezpośredni godzą w dobro bezbronnego małoletniego. Co istotne, intensyfikacja zainteresowania tym tematem nie ogranicza się jedynie do środków masowego przekazu, ale odnosi się także do sfery polityki oraz środowiska naukowego, którego przedstawiciele na licznych sympozjach i konferencjach wypowiadają się na temat porwań dzieci przez rodziców. Na takich naukowych spotkaniach omawia się różne aspekty przedmiotowego zjawiska, a w tym możliwości zapobiegania i przeciwdziałania. Również organizacje pozarządowe wyodrębniają odpowiednie sekcje, których działalność koncentruje się *stricte* na porwaniach rodzicielskich, czego potwierdzeniem są m.in. inicjatywy i zadania realizowane przez Fundację ITAKA.

Wzrastające zaciekawienie zjawiskiem porwań rodzicielskich w polskiej przestrzeni publicznej można pochytywać za sygnał, iż istnieje potrzeba uważniejszego pochylenia się nad nim, ponie-

waż w świetle sformułowanych powyżej uwag, porwania rodzicielskie wydają się stanowić nowe zagrożenie społeczne, które jeszcze dwie dekady temu nie absorbowало społeczeństwa. Przed okresem transformacji ustrojowej porwania w ogóle, a zwłaszcza porwania rodzicielskie, występowały wyjątkowo rzadko i zazwyczaj przybierały polityczny charakter¹. Wychodząc jednak poza granice Polski w poszukiwaniu bardziej szczegółowych informacji o porwaniach rodzicielskich, okazuje się, że problem nie jest nowym wyzwaniem społecznym, bowiem pierwsze treści o uprowadzeniach rodzicielskich były publikowane już na przełomie XVIII i XIX wieku².

Dotychczasowy stan badań

W społeczeństwie pokutuje pogląd, że zabranie i odizolowanie dziecka przez jednego z rodziców stanowi problem wewnątrzrodzinny, który powinien zostać rozwiązany w zaciszu domowym. Nie jest to jednak zgodne z rzeczywistością, ponieważ każdemu dziecku przysługuje uprawnienie do wychowywania się w bezpiecznej i spokojnej atmosferze rodzinnej. Odebranie małoletniemu tej możliwości poprzez odseparowanie go od matki lub ojca jest nie tylko sprzeczne z zasadami i normami licznych gałęzi

¹ K. Pruszkiewicz-Słowińska, *Porwania dla okupu-analiza roli pokrzywdzonego*, Olsztyn 2014, s. 26.

² Pierwsza znana informacja na temat porwania dziecka przez rodzica pojawiła się w roku 1791. Miała ona formę ogłoszenia zamieszczonego przez ojca uprowadzonej córki i męża porywaczki-William Pierson. To krótkie ogłoszenie o porwaniu zostało opublikowane w dniu 13 marca 1971 r. w *The Vermont Journal and the Universal Advertiser Windsor* na stronie 4 tego czasopisma. Następna znana informacja o porwaniu rodzicielskim została upubliczniona w 1810 roku i dotyczyła tzw. sprawy Tuthell'a. Sprawa Edwarda B. Tuthella była pierwszą historią o porwaniu rodzicielskim, w pełni opisaną i opublikowaną w formie reportażu na łamach amerykańskiej gazety. W sprawie Tuthell'a doszło do zabrania jego córki przez żonę i ucieczki wraz z innym mężczyzną. Tuthell był silnie zdeterminowany aby odnaleźć swoją córkę i w związku z tym zdecydował się opisać w gazecie swoją historię oraz zaoferował nagrodę pieniężną za pomoc w odnalezieniu jego dziecka. Artykuły dotyczące sprawy Tuthell'a ukazały się m. in. na łamach *Poulson's American Daily Advertiser* (Philadelphia, Pa.) w dniu 16 lipca 1810 r. na s. 4 a także w gazecie *Charleston Courier* (South Carolina), w dniu 24 sierpnia 1810 na s. 3 oraz w *New York Evening Post* (N.Y.) w numerze z dnia 24 sierpnia 1810 na s. 3, <http://www.avoiceformen.com/men/fathers/moms-who-kidnap-kids-the-back-story/>, [12.06.2015].

prawa (zarówno prawa cywilnego, rodzinnego i opiekuńczego oraz karnego), ale także stanowi bardzo bolesne, przede wszystkim psychicznie, przeżycie. Ochronę przed porwaniami rodzicielskimi zapewniają szeroko rozumiane instrumenty prawne. Z uprowadzeniami rodzicielskimi możliwa jest walka na gruncie tak prawa rodzinnego i opiekuńczego, jak i prawa karnego. Instrumentem chroniącym dzieci przed porwaniami przez rodziców w sferze prawnokarnej jest przede wszystkim przepis wyrażony w art. 211 k. k.³ stanowiący, iż osoba, która wbrew woli innej osoby powołanej do opieki lub nadzoru, uprowadza lub zatrzymuje małoletniego poniżej lat 15, podlega karze pozbawienia wolności do lat 3. Przepis ten jest przestępstwem porwania dziecka określone w art. 211 k.k. obowiązuje w polskim prawie karnym materialnym od 1 września 1998 roku, czyli od chwili gdy wszedł w życie nowy kodeks karny. Nowelizacja regulacji karnych była konieczna z uwagi na przemiany ustrojowe, polityczne i gospodarcze, które dokonały się w Polsce kilka lat wcześniej.

Statystyki policyjne wskazują, iż w oparciu o kwalifikację prawną art. 211 k.k. od roku 1999 do 2014 dokonano 1241 porwań dzieci⁴. Dane te nie obejmują jednak wiadomości o tym, czy były to porwania dokonane przez rodziców, jednak dopuszczalne jest przypuszczenie, iż w większości sytuacji to właśnie oni uprowadzali lub zatrzymywali małoletnich. Do sformułowania tego rodzaju twierdzenia upoważniają dotychczas przeprowadzone badania nad porwaniami rodzicielskimi. Wyniki badań kryminologicznych zrealizowanych przez Helenę Kołakowską-Przełomiec wskazują, iż uprowadzenia bądź zatrzymania małoletniego są najczęściej dokonywane przez ojca dziecka. W ocenie H. Kołakowskiej-Przełomiec do porwania rodzicielskiego dochodzi zwłaszcza w sytuacjach, gdy ojciec dziecka uznaje warunki życia małoletniego u matki za niewystarczające, bądź gdy zabiera dziecko do siebie albo na wakacje⁵.

³ Kodeks karny (dalej jako: k.k.) Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r., Dz. U. 1997 nr 88 poz. 553.

⁴ Statystyka policyjna dot. uprowadzenia lub zatrzymania małoletniego albo osoby nieporadnej (art. 211 k. k.), <http://statystyka.policja.pl/st/kodeks-karny/przestępstwa-przeciwko-7/63511,Uprowadzenie-lub-zatrzymanie-małoletniego-albo-osoby-nieporadnej-art-211.html>, [11.06.2015].

⁵ H. Kołakowska-Przełomiec, *Przestępstwa przeciwko rodzinie i opiece*

Badania nad wieloaspektową interpretacją uprowadzeń rodzicielskich przeprowadzili Katarzyna Drapała i Konrad Buczkowski, publikując wyniki swojej analizy w 2013 roku⁶. Badacze Ci zrealizowali kwerendę akt prokuratorskich, a konkretnie dokonali analizy umorzeń i odmów wszczęcia postępowania w sprawach o przestępstwo z art. 211 k.k. K. Drapała i K. Buczkowski analizowali 520 spraw z art. 211 k.k. rozpoznawanych w prokuraturach w 2012 roku, spośród których wyselekcjonowali 416 przypadków spraw dotyczących uprowadzenia lub zatrzymania małoletniego przez osobą bliską bądź na prośbę bliskiej osoby. Co więcej, wyniki tych badań pokazują, że aż w 91% przypadkach domniemanym sprawcą uprowadzenia lub zatrzymania dziecka był rodzic⁷.

Istotną pozycją naukową dotyczącą porwań rodzicielskich jest publikacja M. Mozgawy, M. Kulika oraz A. Szczekalskiej *Przestępstwo uprowadzenia lub zatrzymania małoletniego lub osoby nieporadnej – art. 211 k.k. (ze szczególnym uwzględnieniem tzw. porwań rodzicielskich)*. Opracowanie to stanowi raport, w którym dokonano analizy ustawowych znamion czynu zabronionego wyrażonego na gruncie art. 211 k.k., zwłaszcza z punktu widzenia sytuacji, w której sprawcą porwania jest jeden z rodziców. W tekście znajduje się również analiza prawno-porównawcza, akcentująca rolę rodzica jako prawdopodobnego sprawcy porwania rodzicielskiego⁸.

w projekcie KK, PPK 1995, nr 12, s. 40 i 59, cyt. za. J. Wojciechowska, *Funkcje opiekuńczo-wychowawcze rodziców wobec dzieci w rodzinie na tle wybranych problemów*, [w:] P. Kardas, T. Sroka, W. Wróbel (red.), *Państwo prawa i prawo karne. Księga jubileuszowa Profesora Andrzeja Zolla*, Warszawa 2012, s. 1517-1525.

⁶ Zob. K. Drapała, K. Buczkowski, *Porwania rodzicielskie. Analiza umorzeń i odmów wszczęcia postępowania w sprawach o przestępstwo z art. 211 k.k.*, Instytut Wymiaru Sprawiedliwości, Warszawa 2013.

⁷ Ibidem, s. 20.

⁸ M. Mozgawa, M. Kulik, A. Szczekalska, *Przestępstwo uprowadzenia lub zatrzymania małoletniego lub osoby nieporadnej-art. 211 k.k. (ze szczególnym uwzględnieniem tzw. porwań rodzicielskich)*, *Prawo w Działaniu-Sprawy karne* 2013, nr 16, s. 7-57.

Potrzeby, perspektywy i plany badawcze

Przedstawione powyżej badania nie wyczerpują w pełni naukowej analizy zagadnienia porwań rodzicielskich, pozostawiając poza nawiasem naukowych dociekań wiele aspektów tego zagadnienia. Warto zaznaczyć, iż wymiar sprawiedliwości boryka się z problemem porwań rodzicielskich od ponad 15 lat, jednak publicznie temat ten jest podejmowany od około lat 5. Zarówno pozycja tego rodzaju czynu zabronionego, jak i orzecznictwo sądów karnych w przedmiocie porwań rodzicielskich bez wątpienia modyfikowało się na przestrzeni tych 15 lat. Szczególnie istotny jest sposób radzenia sobie sądów karnych z tym zjawiskiem, który był kształtowany przede wszystkim przez przepisy prawa, ale również przez przemiany społeczne, polityczne, ekonomiczne i cywilizacyjne. Do tego typu przemian doszło mimowolnie na skutek różne okoliczności zewnętrznych, jak choćby procesy globalizacyjne.

Ponieważ problem porwań rodzicielskich wywołuje coraz więcej kontrowersji i skupia na sobie coraz większą uwagę w przestrzeni publicznej, jest konieczne wypełnienie luki naukowej, która istnieje na gruncie tego zjawiska. Potrzebę wnikliwszego zbadania przedmiotowego problemu dostrzegło również Narodowe Centrum Nauki, które zdecydowało się finansować projekt badawczy *Porwania rodzicielskie w świetle polskiego orzecznictwa karnego – aspekty prawne i kryminologiczne*. Kierownikiem naukowym tego projektu jest Autorka niniejszego opracowania. W ramach projektu naukowego, który jest jednym ze zwycięzców w konkursie NCN Preludium 8, zostaną zbadane orzeczenia sądów karnych w sprawach o porwania rodzicielskie. Celem badania jest ustalenie przemian orzecznich, które dokonały się w sferze porwań dzieci dokonanych przez rodziców w latach 1998-2014.

Analiza linii orzeczniczej pozwoli ocenić w jaki sposób zmieniła się pozycja przestępstwa porwań rodzicielskich, jak intensywne były te przemiany w porównaniu z innymi przestępstwami tego rodzaju i wreszcie, jaki wpływ na przestępstwo porwań rodzicielskich miały przemiany społeczne, geopolityczne i globaliza-

cyjne. Informacje uzyskane z akt sądowych umożliwią określenie tendencji w tej kwestii występujących kiedyś, aktualnych oraz tych które najprawdopodobniej będą w przyszłości. Celem badania jest również oznaczenie czynników, które kształtowały intensywność tych przemian.

Bardzo ważnym aspektem badawczym w powołanej inicjatywie będzie określenie aktualnych tendencji orzeczniczych. Obecna linia orzecznicza w sprawach o porwania rodzicielskie zostanie skonfrontowana z nastrojami społecznymi wobec przedmiotowego zjawiska. W tym aspekcie badanie skoncentruje się na poszukiwaniu odpowiedzi na pytania:

- czy sposób w jaki orzekają polskie sądy karne w przedmiocie porwań rodzicielskich daje społeczeństwu poczucie sprawiedliwości?
- czy najnowsze orzeczenia sądowe i kary w nich określone wykazują różnice w stosunku do orzeczeń z lat wcześniejszych?
- czy sądy zmieniają swoją postawę co do porwań rodzicielskich w obliczu zmieniających się oczekiwań społecznych? oraz
- jak, prawdopodobnie, sądy będą się wypowiadać w przyszłości na temat odpowiedzialności karnej rodziców – porywaczy?

Badanie akt spraw karnych o porwania dzieci przez rodziców pozwoli zweryfikować szybkość i trafność reakcji karnej oraz dokonać jej oceny. Możliwe będzie również określenie stopnia dolegliwości skazań za przestępstwo porwania dziecka przez jednego z rodziców. W przypadku tego rodzaju czynu zabronionego szczególnie istotna jest kara na jaką sprawca został skazany, bowiem oddziałuje ona bezpośrednio na sferę życia rodzinnego oraz dobro małoletniego, który został uprowadzony.

Stosunkowo niedawno porwania rodzicielskie w polskiej nauce zaczęto omawiać w obszarze kryminologii. Skierowanie uwagi na aspekty kryminologiczne tego zjawiska, przy jednoczesnym dostrzeżeniu, że porwania rodzicielskie stanowią doniosły problem ogólnospołeczny, przyczyniło się do bardziej ożywionego dyskursu publicznego.

Przedstawiciele doktryny już wyczerpująco skomentowali znamiona czynu zabronionego jakim jest uprowadzenie/zatrzymanie małoletniego, w tym porwanie rodzicielskie. Dominującą interpretacją odnoszącą się do sprawcy przestępstwa określonego w art. 211 k.k. jest założenie, że może nim być tylko rodzic, któremu ograniczono, zawieszono lub odebrano w pełni władzę rodzicielską. Takie stanowisko podzielał również Sąd Najwyższy. Z kolei interpretacje dotyczące przedmiotu ochrony zdecydowanie dzielią przedstawiciele doktryny. Większość z nich wskazuje, że art. 211 k.k. chroni instytucję opieki i nadzoru, jednak pojawiają się także głosy wskazujące, iż bezpośrednim przedmiotem ochrony jest dobro małoletniego. Większość opinii na temat porwań rodzicielskich wypowiedzieli prawnicy teoretycy. Powstały, co prawda, także orzeczenia Sądu Najwyższego dotyczące szeroko rozumianych porwań rodzicielskich, jednak nie wszystkie dotyczyły obecnego stanu prawnego – przeważająca część wyroków i postanowień została wydana przed 1998 rokiem, zaś ostatnia wypowiedź Sądu Najwyższego o porwaniach rodzicielskich pochodzi z 2003 roku (wyrok z dn. 9.12.2003 r., III k.k. 116/03). Sąd Najwyższy stwierdził wówczas, że podmiotem przestępstwa z art. 211 k.k. może być rodzic, któremu uprzednio ograniczono władzę rodzicielską.

Dokładna analiza dotychczasowego stanu wiedzy o porwaniach rodzicielskich udowodniła, że wskazana problematyka nie została do chwili obecnej wyczerpująco zbadana. Nie można zaprzeczyć, iż powstało kilka teoretycznych opracowań, jednak analiza praktycznej strony zjawiska nie jest zbyt bogata. Teoretyczne oraz empiryczne implikacje porwań rodzicielskich pokazują, że konieczne jest rozwijanie i poszerzanie aktualnego stanu wiedzy na ich temat. W tym celu za niezbędne należy uznać wszechstronny proces badawczy nad porwaniami małoletnich przez rodziców.

Proponowane badania nad porwaniami rodzicielskimi, w ramach projektu naukowego Narodowego Centrum Nauki, zakładają kompleksową analizę linii orzeczniczej w tej kwestii. Ramy czasowe badania obejmą lata od 1998 do 2014. Analizie zostaną poddane wszystkie akta sądowe spraw, jakie były rozpoznawane w wydziałach karnych sądów rejonowych 18 miastach wojewódz-

kich w Polsce. Tak rozległa analiza problemu umożliwi sformułowanie przeszłych, teraźniejszych i przyszłych tendencji orzeczniczych.

Badanie stanu orzeczniczego dotyczącego porwań rodzicielskich jest bardzo istotne z punktu widzenia prawa i kryminologii, lecz nie tylko. Podjęcie wskazanego problemu badawczego będzie naturalną reakcją na potrzeby społeczne. Porwania rodzicielskie godzą bezpośrednio w dobro rodziny oraz dziecka. Porwania dzieci dokonywane przez rodziców naruszają uprawnienia dziecka i uprawnienia drugiego rodzica. Każde dziecko ma bowiem prawo do utrzymywania relacji z obojgiem rodziców, a pozbawienie go możliwości kontaktu z matką lub ojcem jest ewidentnie działaniem na szkodę małoletniego. Prawo karne chroni rodzinę, a w polskim kodeksie karnym wyodrębniono rozdział zawierający przepisy chroniące szeroko rozumianą sferę rodzinną. Rodzina zajmuje ważne miejsce w hierarchii wartości każdego człowieka. Dlatego też wiedza na temat tego w jaki sposób sądy karne chronią rodzinę w obliczu porwań rodzicielskich, w jakim stopniu roztaczają tę ochronę i czy dopasowują ją do przemian społecznych, politycznych i ekonomicznych jest niezwykle ważna.

Planowane badania mają nowatorski charakter ponieważ do tej pory orzeczenia zapadające w sprawach porwań rodzicielskich nie były przedmiotem zainteresowania naukowego. Być może z powodu braku opracowania na ten temat, orzecznictwo (i nie tylko) w sprawach porwań rodzicielskich zaczęło budzić coraz więcej wątpliwości i kontrowersji. Badanie akt spraw sądowych posłuży do stworzenia pełnego, aktualnego i przejrzystego opisu porwań rodzicielskich w Polsce. Wśród opinii społecznej dominuje pogląd, że porwania rodzicielskie są domeną zaniedbaną przez prawników teoretyków i praktyków, co potęguje poczucie niesprawiedliwości i krzywdy. Kompleksowe zbadanie zagadnienia, które dotychczas nie było poruszane z punktu widzenia stanu orzecznictwa, złagodzi społeczne przekonania a przede wszystkim usystematyzuje i wyjaśni przedmiotowe zjawisko.

Penetracja zagadnienia ma znaczenie nie tylko nauki prawa i kryminologii, ale przede wszystkim poszerza wiedzę o tym, jak najskuteczniej chronić dobro dzieci i wartości rodzinnych. W tym względzie analiza akt spraw sądowych rozpatrywanych na pod-

stawie art. 211 k.k. znacząco wpłynie na obecny stan wiedzy. Badania umożliwią również usystematyzowanie i uporządkowanie informacji o porwaniach rodzicielskich. Dzięki analizie aktywnej możliwe będzie wyróżnienie charakterystycznych cech przestępstwa porwania rodzicielskiego, w tym cech sprawców, ofiar oraz okoliczności. Analiza i opis przeszłych, teraźniejszych i prognozowanych tendencji orzeczniczych pozwoli wyjaśnić szerszemu gronu odbiorców skomplikowane zasady stosowania prawa, ponieważ kontrowersje towarzyszące zjawisku porwań rodzicielskich po części wynikają z niezrozumienia prawa oraz zasad jego stanowienia i późniejszego stosowania przez sądy. Planowane badanie umożliwi przeciwdziałanie temu problemowi poprzez przybliżenie istoty zjawiska większej liczbie odbiorców, co z kolei przyczyni się do społecznego zrozumienia zjawiska i jego skuteczniejszego rozwiązywania.

Inny przewidywany efekt badań to znaczne rozszerzenie aktualnego stanu wiedzy na temat kryminalnej geografii porwań rodzicielskich. Charakterystyka statystyczna porwań rodzicielskich pozwoli określić tereny, tak o znacznym, jak i o mniejszym nasileniu porwań rodzicielskich. Tym samym możliwe będzie sformułowanie naukowych wniosków realizujących odpowiedzi na pytania typu: czy i jak wstąpienie do strefy Schengen wpłynęło na liczebność uprowadzeń dzieci dokonanych przez jednego z rodziców.

Analiza akt spraw sądowych rozpoznawanych w okresie od 1998 roku do 2014 roku będzie realizowana w oparciu o porządek chronologicznie wyodrębnionych okresów czasowych. Pierwszy etap badania obejmie sprawy rozpoznane w latach 1998–2008. W tym czasie orzekanie na podstawie art. 211 k.k. zaczynało dopiero nabierać kształtów, bowiem wskazany przepis zaczął obowiązywać zaledwie w 1998 roku. Wtedy to orzecznictwo polskich sądów karnych dostosowywało się tak do zaistniałych parę lat wcześniej przemian gospodarczo-ustrojowych, jak i do licznych reorganizacji większości sfer życia publicznego ze względu na przystąpienie do UE. System prawa obowiązującego w Polsce rozszerzył się o prawo europejskie, a sądy polskie musiały z większą niż wcześniej uwagą dbać o realizowanie nie tylko zasad prawa europejskiego ale i całego międzynarodowego. Punk-

tem końcowym tego etapu badania będzie moment przystąpienia Polski do strefy Schengen.

W drugim etapie badania zostanie rozpoznany okres od początku 2008 roku do końca roku 2014. W dniu 21 grudnia 2007 roku Polska przystąpiła do Układu z Schengen. Porozumienie to zniosło kontrolę osób przekraczających granice między państwami członkowskimi układu oraz wzmocniło współpracę w zakresie bezpieczeństwa. Okoliczności te są niebagatelne dla zjawiska porwań rodzicielskich. Wzmocnienie bowiem infrastruktury granicznej na wschodniej granicy Polski mogło oddziaływać na skalę występowania porwań rodzicielskich, szczególnie na obszarze wschodniej Polski. Przy takich uwarunkowaniach mogły powstać wyraźne różnice w orzecznictwie sądów karnych z części zachodniej Polski oraz z części wschodniej w przedmiocie porwań rodzicielskich.

Planowane badanie naukowe pozwoli dokonać także oceny sygnałów społecznych, w tym ich trafności w definiowaniu wyzwań i problemów szczególnie dolegliwych w sferze życia rodzinnego. Ponadto możliwe będzie dokonanie oceny spójności orzecznictwa dotyczącego porwań rodzicielskich. Analiza akt spraw karnych unaoczní ewentualne różnice orzecznicze i interpretacyjne. W efekcie końcowym możliwe będzie określenie stanu zaawansowania skuteczności i efektywności rozpoznawania spraw na podstawie art. 211 k.k. przez polskie sądownictwo karne.

W ramach projektu NCN analizie zostaną poddane akta spraw sądowych z zakresu porwań rodzicielskich, które były przedmiotem rozpoznania w wydziałach karnych 34 sądów rejonowych, tj. we wszystkich sądach rejonowych, które znajdują się w 18. miastach wojewódzkich w Polsce: w Białymstoku (1 Sąd Rejonowy), w Bydgoszczy (1 Sąd Rejonowy), w Gdańsku (2 Sądy Rejonowe: Gdańsk – Północ oraz Gdańsk – Południe), w Gorzowie Wielkopolskim (1 Sąd Rejonowy), w Katowicach (2 Sądy Rejonowe: Katowice – Wschód, Katowice – Zachód), w Kielcach (1 Sąd Rejonowy), w Krakowie (4 Sądy Rejonowe: Kraków – Krowodrza, Kraków – Śródmieście, Kraków – Podgórze, Kraków – Nowa Huta), w Lublinie (2 Sądy Rejonowe: Lublin – Wschód, Lublin – Zachód), w Łodzi (2 Sądy Rejonowe: Łódź – Śródmieście, Łódź – Widzew), w Olsztynie (1 Sąd Rejonowy), w Opolu (1 Sąd Rejonowy),

w Poznaniu (3 Sądy Rejonowe: Poznań – Stare Miasto, Poznań - Nowe Miasto i Wilda, Poznań - Grunwald i Jeżyce), w Rzeszowie (1 Sąd Rejonowy), w Szczecinie (2 Sądy Rejonowe: Szczecin-Centrum, Szczecin – Prawobrzeże i Zachód), w Toruniu (1 Sąd Rejonowy), w Warszawie (5 Sądów Rejonowych: Warszawa – Mokotów, dla miasta stołecznego Warszawy, Warszawa – Śródmieście, Warszawa – Wola, Warszawa – Żoliborz), we Wrocławiu (3 Sądy Rejonowe: Wrocław – Krzyki, Wrocław – Fabryczna, Wrocław – Śródmieście) oraz w Zielonej Górze (1 Sąd Rejonowy).

Jako główna metoda badawcza zostanie zastosowana analiza orzecznictwa sądowego. Umożliwi to poznanie linii orzeczniczej poszczególnych sądów, a także wskazanie różnic lub podobieństw w stosowaniu wykładni danych przepisów. Narzędziem badawczym, które posłuży do przeprowadzenia badań empirycznych będzie kwestionariusz badania akt sądowych. W kwestionariuszu badania znajdzie się krótki opis stanu faktycznego wraz z najistotniejszymi elementami tj. ze wskazaniem na czym polegał czyn zabroniony, czy władza rodzicielska sprawcy była ograniczona lub zawieszona, czy sprawcy nie przysługiwała władza rodzicielska, czy sprawca miał ograniczoną poczytalność. W kwestionariuszu zostanie ujęty także opis postępowania w sprawie w I instancji tj. informacje na temat tego, czy postępowanie zostało wszczęte czy może wszczęte i następnie umorzone, jakie przesłanki z art. 17 par. 1 k.p.k. zachodziły, jakie były zasadnicze motywy umorzenia postępowania. Bardzo ważnym elementem badania akt będzie analiza rozstrzygnięcia sprawy, tzn. czy postępowanie zostało warunkowo umorzone, czy wydano wyrok skazujący, uniewinniający czy może było inne rozstrzygnięcie. Przedstawione zostaną także informacje o wymiarze kary tzn. jaką karę wymierzono, czy zastosowano warunkowe zawieszenie wykonania kary, środki karne lub zabezpieczające, czy odstąpiono od wymierzenia kary. Analiza obejmie również zasadnicze elementy uzasadnienia tj. na jakim materiale dowodowym oparł się sąd, czy posiłkował się dowodem z opinii biegłego sądowego, w jaki sposób ocenił wartość dowodową tej opinii. I ostatecznie, badanie będzie też dotyczyć ewentualnego postępowania odwoławczego – wniesionych środków odwoławczych i ich zarzutów apelacyjnych.

Uwagi kończące

Częste, ostatnio, występowanie problematyki porwań rodzicielskich w różnego rodzaju publikacjach może wskazywać, iż tego rodzaju porwania stanowią jedno z zagrożeń współczesnego społeczeństwa. Badania w ramach przedstawionego projektu umożliwią szczegółowe rozpoznanie przyczyn wzrostu tego zainteresowania. Jednak problematyka porwań rodzicielskich dotyka niezwykle specyficznej i delikatnej sfery życia rodzinnego, niestety spajając się jednocześnie z elementami prawa karnego. Ze względu na szczególną pozycję tego czynu zabronionego, ranga i istota podjętych nad nim badań naukowych wymaga uwzględnienia zarówno płaszczyzny teoretycznej, dogmatycznej, i co najistotniejsze i jednocześnie bardzo trudne, płaszczyzny empirycznej. Realizację przedstawionego przedsięwzięcia naukowego uzasadnia także dość skromna w tym zakresie literatura, zaś szczegółowe ustalenia projektu mogą się stać wartościowym uzupełnieniem aktualnego stanu wiedzy w zakresie przestępczości przeciwko rodzinie i opiece. Zakończenie badań jest planowane na rok 2017 i wtedy też możliwe będzie opublikowanie ich wyników.

Bibliografia

1. Drapała K., Buczkowski K., *Porwania rodzicielskie. Analiza umorzeń i odmów wszczęcia postępowania w sprawach o przestępstwo z art. 211 k.k.*, Instytut Wymiaru Sprawiedliwości, Warszawa 2013.
2. Kołakowska-Przełomiec H., *Przestępstwa przeciwko rodzinie i opiece w projekcie KK*, PPK 1995, nr 12.
3. Mozgawa M., Kulik M., Szczekalska A., *Przestępstwo uprowadzenia lub zatrzymania małoletniego lub osoby nieporadnej – art. 211 k.k. (ze szczególnym uwzględnieniem tzw. porwań rodzicielskich)*, „Prawo w Działaniu”, 2013, nr 16.
4. Pruszkiewicz-Słowińska K., *Porwania dla okupu – analiza roli pokrzywdzonego*, Olsztyn 2014.
5. Wojciechowska J., *Funkcje opiekuńczo-wychowawcze rodziców wobec dzieci w rodzinie na tle wybranych problemów*, [w:] P. Kardas, T. Sroka, W. Wróbel (red.), *Państwo prawa i prawo karne. Księga jubileuszowa Profesora Andrzeja Zolla*, Warszawa 2012.
6. Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny, Dz. U. 1997, nr 88, poz. 553.

Źródła internetowe

1. Estephe R. St., *Moms who kidnap kids: The back story*, <http://www.avoicemen.com/men/fathers/moms-who-kidnap-kids-the-back-story/>, [12.06.2015].
2. Statystyka policyjna dot. uprowadzenia lub zatrzymania małoletniego albo osoby nieporadnej (art. 211 k. k.), <http://statystyka.policja.pl/st/kodeks-karny/przestepstwa-przeciwko-7/63511,Urowadzenie-lub-zatrzymanie-maloletniego-albo-osoby-nieporadnej-art-211.html>, [11.06.2015].